

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

**ХІІІ Всеукраїнська
науково-практична конференція**

**ЖУРНАЛІСТСЬКА ОСВІТА
В УКРАЇНІ:
СВІТОВІ ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ**

Суми, 11-12 травня 2017 р.

ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПІДЛІТКА ПОВОЄННОЇ ДОБИ

У ПОВІСТЯХ В. БЛИЗНЕЦЯ

Ганна Калантасєвська,

к. ф. н., доцент, СумДУ

Анастасія Вихрова,

студентка 2 курсу СумДУ, ЖТ – 51

У статті досліджуються постаті підлітків-героїв повістей В. Близнеця, чие дитинство припало на роки війни. З'ясовується внутрішній світ персонажів та їхні характери у контексті різних життєвих обставин.

Ключові слова: *внутрішній світ, контекст, життєвий вибір.*

TEENAGERS MENTAL WORLD DURING POSTWAR PERIOD IN THE NARRATIVES BY V. BLIZNETS

Anna Kalantayevska,

associate professor, Sumy State University

Anastasia Vykhrova,

2nd year student, ЖТ-51, Sumy State University

The article deals with the teenagers characters of V. Bliznets stories, whose childhood was in the time of war. It turns out the inner world of the heroes and their characters in the context of different life circumstances.

Keywords: *inner world, context, life choice.*

Тенденція відображати нездоланну силу дитячої любові і віри особливо яскраво виявилась у творчості письменників-шістдесятників Є. Гуцала, Гр. Тютюнника, М. Вінграновського, В. Кави, А. Давидова, В. Близнеця, В. Дрозда та інших, чий особистий дитячий досвід перебування в окупованому ворогом селі чи підліткові роки повоєнної доби мало чим відрізнялись від досвіду і вражень їхні літературних героїв.

Твори Віктора Близнеця про знищене війною дитинство і про особливе бачення світу його хлоп'ятами-героями стали вагомою сторінкою у загальному українському літописі про перші зіткнення чистої душею особистості з добром і кривдою, насильством і зрадою, вірністю і обманом, про перші самостійні відкриття дитини у складному і заплутаному просторі дорослих буднів. Немає сумніву, що і робота над повістями «Мовчун», «Звук павутинки», «Хлопчик і тінь» та ін. була виконанням внутрішнього обов'язку письменника перед пам'яттю свого дитинства.

Літературознавець І. Дзюба зарахував письменника до того покоління, чий «характери і долі формувала атмосфера не лише гнітючих вражень та жорстоких випробувань, а й тієї недоглянутості, що обертається дитячою свободою і багатством самостійного досвіду... Мабуть, звідси і моральний ідеалізм та максималізм багатьох найдостойніших із цього покоління, а також задатки вродженої інтелектуальності, далі розвивані за рахунок постійної душевної й інтелектуальної роботи» [5, с. 586].

Згадуючи молодого колегу, Олесь Гончар писав про нього у «Щоденнику»: «Чистий, світлий хлопець, світлий, як дитина...» [6, с. 458], а добровільний крок В. Близнеця у небуття О. Гончар назвав наслідком безнадійності, «туги за чимось» [7, с. 40].

Сьогодні творчий доробок В. Близнеця досліджують літературознавці В. Агеєва, А. Адамович, В. Базилевський, А. Гурбанська, О. Гончар, Г. Клочек, В. Панченко, М. Слабошпицький. Проте потребує більш детального вивчення феномен внутрішнього світу підлітка повоєнного часу і 50-х-60-х років ХХ століття, наповненого авторськими

особистими спогадами, враженнями, мріями про справедливе, доросле, діяльне життя. У цьому полягає наукова новизна нашої роботи.

Актуальність дослідження зумовлена сучасною потребою в українському суспільстві не тільки підтримувати й заохочувати творчу нестандартну особистість у її життєвому виборі, а й спрямовувати її індивідуальний розвиток на досягнення практично корисних для держави цілей, на вміння бачити реальні проблеми і потреби сучасності, на бажання зробити світ кращим і справедливішим.

Метою нашої роботи є дослідити авторське бачення багатогранного духовного світу творчої дитини-підлітка – персонажа низки повістей В. Близнеця. Для реалізації мети необхідно виконати такі завдання:

- окреслити найважливіші риси характеру і морально-етичні цінності підлітків у творах письменника;
- з'ясувати дорослі проблеми, які турбують дитину-персонажа повістей В. Близнеця у повоєнному житті і в реаліях 50-х-60-х років ХХ століття;
- простежити ставлення автора повістей до своїх персонажів, які прагнуть повноцінного дорослого життя.

Пам'ять В. Близнеця міцно зафіксувала жорстоку окупаційну правду, коли більшість його ровесників, провівши на війну своїх батьків, відразу подорослішали, перейняли на себе обов'язки захисника родини і з надією й тривогою чекали від тата звісточки з фронту. Всесвіт щемливої пам'яті про тата втілений письменником у повісті «Мовчун», де автора цікавить як духовний і моральний потенціал підлітка Сашка, так і його здатність відстоювати себе, свою позицію, ототожнювати себе із батьком і оцінювати явища, події і вчинки з його точки зору.

Син, підкреслює В. Близнець, повністю вдався у свого батька – був таким же «мовчуном» – лагідним, спокійним, делікатним, проте насуплено-впертим і твердим на вдачу. Розповідаючи про Мирона Кубенка, письменник звертає увагу на типові риси чоловічого національного характеру цього героя – мужність у поєднанні з терплячістю, добротою, особливою душевною надійністю, які згодом виразно проявилось у характері його сина Сашка, коли хлопчик мимоволі став свідком стосунків матері із коханцем Гриню. Батько Сашка, зауважує письменник, «котрий динамітом підривав скелі, ходив коло жінки тихіший води і сам, відчувалось, соромився і приховував од людей своє домашнє невільництво» [1, с. 46]. Така характеристика чоловіка, в основі якої міститься контраст між його твердою волею і коханням до дружини, підкреслює велику доброту, духовну шляхетність простого селянина – чи не єдину спадщину, яку він залишив по собі Сашкові. Загалом ці два образи сина і батька Кубенків, незважаючи на велику відстань між ними, сприймаються як єдине емоційно-психологічне явище. Батькова звичка все тримати в собі, не перекладати на членів родини клопоти і сумніви, стала Сашковою, як і надійність, покладистість. Тому їм так комфортно було навіть без слів бути поруч, проводити години на риболовлі. Оця тактовність стає врешті-решт причиною Сашкового внутрішнього конфлікту, коли почуття кривди підказує хлопчикові розповісти татові правду про нахабного, брутального приймака Гриню, а страх зробити боляче найдорожчій людині змушує його мовчати. Навіть тоді, коли Миронові Кубенку на один день пощастило приїхати до родини з фронту, Сашко задушив у собі почуття провини, порив до справедливості і промовчав, аби не поранити батька, не погасити його доброї усмішки, адже і сам Мирон так завжди робив. Коли друзі бачили його невеселим і допитувались про причини поганого настрою, він завжди відповідав, що все добре, приховував сум і неприємності, не признавався про родинні проблеми. Проблема вибору між мовчанням і правдою, порушена В. Близнецем у повісті «Мовчун», стосується не тільки приватного конфлікту в душі хлопчика Сашка, який так довго не наважувався викрити обман, сказати батькові гірку правду про трагедію у їхній родині. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, має перспективу, про яку читач твору може здогадатись із бажання Сашка вирватись із дому як середовища лицемірства й брехні, здобути освіту й професію. Пам'ятаючи про нематеріальну батькову спадщину хлопчика –

любов до правди, упертість і цілеспрямованість – можна зрозуміти, що свою помилку замовчування правди Сашко в дорослому житті не повторить, особливо якщо йтиметься про обман і зраду вже не в масштабах сім'ї, а про ідеологічне зомбування людей у масштабах цілого суспільства, адже недаремно він «дитина війни», із того покоління, яке зарясніло дисидентами, правозахисниками, істориками, дослідниками злочинів тоталітаризму.

«Чистотою звучання, культурою письма ця річ нагадує мені «Маленького принца» Антуана де Сент-Екзюпері [3, с. 130] – так оцінив один із найкращих творів В. Близнеця Олесь Гончар, говорячи про повість «Звук павутинки». Науковець А. Гурбанська вважає, що вже сама присвята повісті «трав'яним коникам, хрущам, тихому дощеві, замуленій річечці – найбільшим чудесам світу, які ми відкриваємо в дитинстві» [4, с. 52] засвідчує «орієнтацію Близнеця на літературну традицію зображати світ дитини через образ природи» [4, с. 52], як, наприклад, спостерігаємо в оповіданнях І. Франка «Малий Мирон» та «Під оборогом». Сама повість демонструє чи не найважливішу особливість творчої манери письменника, яка полягає в умінні відображати тонку і надчутливу, як звук павутинки, матерію дитячої психіки, здатність дитини зберігати її в найнесприятливіших обставинах, зробивши визначальною в своєму характері.

Повість В. Близнеця «Звук павутинки» – це епічна розповідь у дев'яти новелах про психологічні та духовні процеси у душі сільського хлопчика, це сповідь про дорослішання і змужніння його особистості, яка вразливо реагує на події зовнішнього світу, переживає радісні і прикрі почуття. Внутрішній світ маленького героя, як майстерно показує у творі автор, багатогранно взаємодіє із великим світом дорослих людей, по-своєму їх сприймає, резонує емоційною наснаженістю, добрим настроєм, є основним стрижнем повісті. «В основі розгортання сюжету – нерозділений симбіоз двох авторських якостей – багатющої авторської уяви з глибоким проникненням у духовний світ персонажа-сповідача, наділеного в свою чергу небуденною фантазією, романтичною вдачею, іноді сильнішими за відчуття реальності» [4, с. 53].

У приватному листі до В. Базилевського Віктор Близнець про свою повість написав: «...десь там, глибоко-глибоко, схлипує моє дитяче донкіхотство і каже плюнь на все! Дивися – в житті є щось важливіше цієї товкучки – краса, казка, совість. Оце і є суть «Павутинки»...» [2, с. 11]. Саме через призму совісті, казковості і краси зовнішнього світу дивиться на своє дитяче життя герой твору Льоня, який ще не вмів мислити й аналізувати, але по-дорослому пізнає добро і зло свого існування через враження і відчуття, сердечну прив'язаність, страхи і співчуття. Найбільшими загадками світу в його сприйнятті є життя і смерть, правда і кривда, свобода і несвобода, фантазія і реальність, які він розуміє на прикладах зі свого небагатого на події дитячого досвіду. Як і більшість його ровесників – сільських дітлахів, для яких багатством була вже просто наявність одягу, взуття чи скромних харчів, Льоня зосереджений не на матеріальному комфорті, а на пошукові контактів з людьми, тваринами, природою, на пізнанні світу як на найзахоплюючій діяльності людини від моменту її створення. Як давній первісний язичник, він готовий одухотворювати все навколо, творити казку і вірити в неї. У повісті «Звук павутинки» дитинство і дорослість є умовними явищами, бо дитина у творі часто міркує як доросла людина, а доросла людина може бути безпорадна, беззахисна і первісно чиста, як дитина. У бідній, важкій реальності сільських буднів його Льоня здатний створити свій особливий світ, тонкий і досконалий, як сріблиста павутинка, і такий же незабутній, як вона.

Про поетичний світ літньої Десни розповідає автор у повісті «Хлопчик і тінь».

Назва повісті «Хлопчик і тінь» може сприйматись неоднозначно, тому що поняття «тінь» присутнє у творі в двох тлумаченнях: з одного боку, тінь літака може зробити людину щасливою на все життя, а з іншого боку, – тінь є символом вигадки, фантазії, всього, що з правіку живе в людській уяві і збагачує життя людини таємницями.

У центрі повісті В. Близнеця – характери, мрії і практичні вчинки друзів Майка Голованчика, Стася, Санька Білововка, та інших дітей, чії підліткові роки проходять на казкових висипах, як висловився б О. Довженко, прадавньої Десни з віковими дубами на її

берегах і лелечими гніздами на високих соснах. Хлопці ще не зовсім чітко уявляють своє майбутнє, але вже виразно виявляють свої характери й зацікавлення у мріях. Майко – «товстоплечий і товстоногий, трохи сонний хлопчисько років чотирнадцяти» [1, с. 246-247], проте в його голові постійно і невтомно снуються дорослі, практичні, меркантильні думки, авантурні плани, в яких проглядаються пошук вигоди, ділова жилка, комерційна доцільність. Можливо, таке незвичне ставлення до життя пояснюється великою родиною Голованчиків, в якій було тринадцятеро дітей, і браком практичності у батьків, які здебільшого вміли тільки добре мріяти і все життя чекали великого чуда, коли щастя і достаток звалиться на них сам по собі. Майко дивує свого друга Стася конкретними бажаннями і чіткими планами на майбутнє: він хоче купити човна, продати відро меду, взятого у дядька, і купити до човна підвісний двигун. А ще після восьмого класу він поїде до матиного брата в Київ і працюватиме оператором на кіностудії. У рудій голові Майка – думки про гривеники, заробітки, про власного човна, бо для нього це означає особисту свободу, ініціативу, добро не тільки для себе, а для всієї ватаги малих братів, за яких він відчуває відповідальність, можливо, навіть більше, ніж батько й мати. Майко – природжений мініайло, спритний, чіпкий і хитрий, впертий у досягненні мети. Він зовсім по-дорослому торгується із комендантом місцевого аеродрому Гаркавкою про старого човна, зі знанням справи збиває названу власником довбанки ціну, виявляє при цьому хазяйновитість і кмітливість, знання психології, навіть виступає від імені батька, який і не підозрює про купівлю човна сином.

Повість В. Близнеця «Хлопчик і тінь», на жаль, залишилась незавершеною, тому важко говорити про цілісність і повноту змальованих письменником характерів твору. Проте найголовніше своє завдання В. Близнець виконав – йому вдалось поетично й своєрідно подати образи хлопчиків-підлітків, яких виховує і формує не так родина, як природа, світ, друзі й односельці, серед яких виростають цілеспрямовані, гуманістичні, духовно багаті особистості, здатні на ризик, пошук, важку працю, випробування, які не злякаються труднощів і невдач. Своє життєве загартування такі хлопці, як Майко і Санько, проходять у дружбі і хлоп'ячих конфліктах, у своєрідній недоглянутості, у дитячому бурлакуванні від ранку і до ночі, у почутті відповідальності за молодших братів і сестер і, можливо, у тому, що на допомогу батьків їм розраховувати в житті не доведеться. Їм важко мріяти і ще важче планувати своє майбутнє, бо навчання, робота, якісь відкриття, зустрічі і подорожі для них – це те, чого вони не бачать у реальному сільському світі, з якого прагнуть вирватись, вони для них – у Києві, абстрактному і фантастичному місті, де, як вони вірять, їх чекає успіх. Незважаючи на такі різні характери дітей і дорослих, створений письменником поетичний світ наддеснянського села сприймається як велика гармонія, як симфонія невидимого оркестру, в якому лунають найхімерніші звуки людського побуту, пташиного співу, завивання вітру, плескоту хвиль. У читача складається враження, що він і сам є свідком прадавніх подій з часів жертвоприношень Перуну, з часів, коли бродили в лісах біля Десни не тіні буйволів, а реальні волохаті велетні. І об'єднує всі часові епохи ріка Десна.

Найбільшою цінністю твору В. Близнеця є відчуття короткого і яскравого періоду в людському житті – отроцтва, про яке мудрий дід Яким говорить: «... в отроцтві треба, щоб душа політала на крилах, щоб вона до зірок, до неба, до чогось великого, а може, і химерного пнулася. А земне, минуше, воно ще прийде, воно нікуди від нас не втече» [1, с. 248].

У характерах героїв В. Близнеця на перше місце виходять такі морально-етичні якості, як вірність дитячим мріям, уміння цінувати добро і не сприймати підступності та обману, дбайливе ставлення до друзів, як людей, так і тварин. Незважаючи на юний вік, хлоп'ята у письменника вирізняються серйозним ставленням до життя, вони спостережливі й відповідальні, практичні і зосереджені на своїй меті – стати успішним у світі дорослих, здобути освіту, ремесло, мати добробут, пам'ятати про найближчих.

Персонажів повістей В. Близнеця турбують проблеми, які неминуче сприяють їхньому змушненню, в чомусь руйнують гармонію дитячого світу. Щоб не завдати болю батькові, син змовчує про материну зраду («Мовчун»), він сам для себе вирішує проблему вбивчої правди

і рятівного незнання. Для іншого хлопчика Льоньки («Звук павутилки») актуальною стає проблема втрати найближчого друга, без якого життя стає порожнім. Майкові («Хлопчик і тінь») доведеться найближчим часом дбати не тільки про власне майбутнє, а, очевидно, і про молодших дітей у своїй родині. У своїх повістях автор розглядає також проблему дбайливого ставлення до природи, проблему сучасних варварів-руйнівників, проблеми подружньої вірності, дитячої самотності тощо.

До своїх персонажів В. Близнець ставиться з ніжністю, розумінням і турботою, він, безумовно, бачить у їхніх вчинках, мріях і фантазіях власне дитяче минуле, сповнене злигоднів, випробувань, але і палкого бажання реалізувати себе в дорослому світі, пізнати і пережити все, про що читав у десятках мудрих книжок при світлі гасової лампи у бідній сільській хатині.

Список літератури

1. Близнець В. Хлопчик і тінь. – К.: Молодь, 1989. – 304 с.
2. Базилевський В. Рицар совісті // Близнець В. Хлопчик і тінь. Повісті. – К.: Молодь, 1989. – С. 5 – 17.
3. Маківецький В. Віктор Близнець. Профіль у листах // Київ. – 1998. – №1-2. – С. 126 – 133.
4. Гурбанська А. Віктор Близнець – повістяр // Слово і час. – 1999. – №2. – С. 52 – 56.
5. Дзюба І. «Народжуйте себе, допоки світу...» (Іван Драч) // З криниці літ: У 3-х т. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006 – 2007. – Т. 3. – С. 584-602.
6. Гончар О. Щоденники: У 3-х т.: Т. 2. – К.: Веселка, 2008. – 607с.
7. Гончар О. Щоденники: У 3-х т.: Т. 3. – К.: Веселка, 2008. – 646с.

ОСВІТА І СОЦІУМ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ КРИЗЬ ПРИЗМУ МОВИ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

Ірина Серебрянська,

к. ф. н., доцент, СумДУ

Стаття присвячена вивченню проблематики вітчизняної освіти у зв'язку з іншими галузями шляхом лінгвістичного аналізу заголовкових комплексів студентського журналу.

Ключові слова: *освіта, слово, опозиція, заголовковий комплекс.*

EDUCATION AND SOCIETY: MODERN REALITIES THROUGH THE LANGUAGE OF UKRAINIAN STUDENTS

Irina Serebrianska,

associate professor, Sumy State University

The article deals with studying of the problems of national education in relations with other fields through the linguistic analysis of student journal titles.